

ÓLAFUR THORS

19.01. 1892 – 19.01. 1992

Ólafur Thors, formaður Sjálfstæðisflokksins 1934–1961 og forsætisráðherra 16. maí 1942 – 16. desember 1942, 1944–1947, 1949–1950, 1953–1956 og 1959–1963.

ÓLAFUR THORS var einhver/svipmesti stjórnmálaforingi Íslendinga á þessari öld. Réttilega sagði Bjarni Benediktsson að Ólafi látnum: „Hann var sjálfkjörinn foringi og menn nutu leiðsögu hans með ljúfu geði.“

Ólafur Thors var einn helsti forögungumaður um stofnun Sjálfstæðisflokksins árið 1929. Hann var formaður flokksins í nær þrjú áratugi, sat á Alþingi í tæp fjörutíu ár og var um árabíl ráðherra og forsætisráðherra. Hann var leiðtogi sjálfstæðismanna á mesta umróstíma þessarar aldar. Hann hafði forystu í sjálfstæðisbaráttunni og varð fyrsti þingkjörni forsætisráðherra íslenska lýðveldisins. Hann leiddi baráttuna fyrir frjálsræði í atvinnurekstri og viðskiptum og stóð vörð um einkaframtak og einstaklingsfrelsi, þegar stjórnmálaandstæðingar hans kröfðust „skipulagningar atvinnulífsins“ og þjóðnýtingar fyrirtækja. Hann talaði máli vestrænnar samvinnu, lagði drög að sókn Íslendinga í landhelgismálinu, hafði kjark til að eiga samstarf við höfuðandstæðinga sína í stjórnmálum, sósíalista, af því að hann trúði því, að það leiddi til nýsköpunar atvinnulífs á Íslandi. Hann beitti sér gegn ranglátri kjördæmaskipan og náði miklum árangri. Hann myndaði Viðreisnarstjórnina, sem hófst handa um mestu og farsælustu efnahgs-umbætur hér á landi á síðari árum.

Svo einkennilegt sem það má virðast varð Ólafur Thors nánast stjórnmálamaður af tilviljun. Hann var forstjóri öflugss útgerðarfyrirtækis í meira en áratug. Hugur hans stóð til að feta í fótspor föður síns, Thors Jensens, hins kunna athafnamanns. „Hann ætlaði sér að verða útgerðarmaður, gera út skip, eiga skip og stjórna skipaflota. Honum kom um þær mundir aldrei til hugar að verða skipstjóri á þjóðarskútunni,“ skrifar Birgir Kjara í endurminningum sínum um Ólaf.

Miklir hæfileikamenn leynast ekki lengi í litlu þjóðfélagi. „Ólafur Thors vakti athygli jafnt ungra sem gamalla með gjörvileik sínum, hikausum fullyrðingum og rösklegri framgöngu,“ skrifar Bjarni Benediktsson. Hann var fenginn til að taka sæti á lista heimastjórnarmanna 1921, en fyrst kjörinn á þing fyrir Íhaldsflokkinn í aukakosningum í Gullbringu- og Kjósarsýslu í janúar 1926. Hann var þingmaður þess kjördæmis til 1959, en eftir það til dauðadags fyrir Reykjaneskjördæmi.

Jón Þorláksson, fyrsti formaður Sjálfstæðisflokksins, fylgdist með Ólafi Thors á fyrsta frambodsfundi hans í kosningunum 1926. Eftir Jóni var þá haft, að hann hefði ekki séð neinn ungan mann vaxa úr grasi á seinni tínum, er honum

þætti eiga meira erindi í stjórnmál en Ólafur.

Ólafur Thors var kjörinn formaður Sjálfstæðisflokksins 1934, þegar flokkurinn hafði aðeins starfað í fimm ár. Hann gegndi formennsku fram til ársins 1961, er hann dró sig í hlé sökum heilsuþrestra. Frjálslyndir menn í nágrennalöndum okkar furða sig oft á stærð og styrk Sjálfstæðisflokksins. Í öðrum norrænum löndum eru borgaralegir menn skiptir í marga flokka og áhrif þeirra á vettvangi stjórnmálanna einatt í samræmi við það. Í mínum huga leikur ekki vafi á því að gæfa Sjálfstæðisflokksins hefur verið að hafa átt foringja eins og Ólaf Thors. Eftir á að hyggja sjáum við hvílikt afrek það var, að halda fylkingu borgaralegra manna á Íslandi saman á tímum þegar róttæk og þróttmikil öfl kröfðust gerbreyttra stjórnarháttanna og vildu kollvarpa þjóðskipulaginu.

Andstæðingar flokksins hafa auðvitað séð ofsjónum yfir styrk hans og stöðu í íslensku þjóðlífi og átt erfitt með að sætta sig við þá yfirburði. Margt hafa þeir þóst sjá fyrir hrun flokksins og endalok. Í mjög hörðum umræðum fyrir réttum fimmtíu árum á Alþingi vísaði einn aðalandstæðingur Ólafs Thors, Hermann Jónasson, til Sjálfstæðisflokksins „sem seinustu bæjarstjórnarkosningar um allt land sýndu, að er hvort tveggja í senn að tapa fylgi og sundrast“. Og hann bætti við að flokkurinn þekkti ekki sinn vitjunartíma og sagði: „Í stað þess að skilja það að flokkurinn er að byrja að hrynja, eins og sams konar flokkar annars staðar, er standa fyrir skefjalausri samkeppnis- og auðpólitík, var flokkurinn lostinn undrun og kvíða.“

Hálfrí öld síðar hefur stefna Sjálfstæðisflokksins sigrað en ekki stefna samvinnumannanna eða samvinnarsinna. Ólafur Thors átti eftir að leida Sjálfstæðisflokkinn í tæp tuttugu ár eftir þessa deilu þeirra Hermanns og mynda fjórar ríkisstjórnir til viðbótar þeirri sem hann leiddi er þessi frýjunarorð voru sögð. En Ólafur Thors svarar hvasst fyrir sig brigslum Hermanns Jónassonar um svik í fyrrgreindri umræðu og segir: „Og sjá, þrátt fyrir sviksemi og pretti, — alltaf sigrar Framsóknarflokkurinn, en hin góðu málin eru hans hlutur en það, sem á vantar og miður hefur farið, er okkar sök. Og ofan á allt þetta getum við ekki svo mikið sem unnt Framsóknarflokknum að fá að vera í friði með þessa smávægilegu aukagetu, — tvöföld mannréttindi handa framsóknarkjósendum og svolítil sérréttindi handa yfirstétt landsins, forustulíði Framsóknarflokksins, mönnum sem elskuðu svo mikið dreifbýlið, að þeir lögðu á sig að yfirgefa það og og setjast að í hinu andstyggilega þéttbýli, einvörðungu til þess að geta varðveitt hag þeirra, sem

eftir urðu í dreifbýlinu. Hvíllt hróplegt ranglæti!"

Það eru liðin fimmtíu ár frá því að Ólafur Thors svarar svo hvasst fyrir sig í harðri rímmu í sölum Alþingis. Og þótt hálf öld sé liðin heyrum við enn þessa dagana sjálfskipaða talsmenn landsbyggðarinnar brigsla öðrum um fjandskap í hennar garð. Bersýnilega hefur margt breyst á hálfri öld, en þó ekki allt.

"Ég á sjö börn á landi og sjö börn í sjó," sagði Ólafur einu sinni, er talið barst að því mikla bandalagi stéttanna sem Sjálfstæðisflokkurinn er. Ólafur Thors var trúur grundvallarsannfæringu frjálslyndra manna. Hann þurfti ekki að kvíða dómi sögunnar yfir starfi sínu og hugsjónum.

"Ég hygg að enginn íslenskur stjórnmaðamaður hafi notið meiri persónulegra vinsælda en Ólafur Thors. Síst var stéttarmunur að vinsældum hans," sagði Bjarni Benediktsson. Ólafur var höfðingi í hugsun og framkvæmd, en svo alþýðlegur, einlægur og frjálsgurur í fasi að hann snerti streng í þjóðarsál Íslendinga.

Fjarri fór þó því að hin pólitíska barátta væri samfelldur dans á rósum fyrir Ólaf Thors. Hann gekk í gegnum hatrammari persónulegar árásir og róg en flestir aðrir hafa þurft að etja kappi við í íslenskrí pólitík og er þá langt til jafnað. Allt það stóð hann af sér. Karlmennska, skapfesta, en um leið gott hjartalag, tryggði honum sigur í þessari miklu glímu, en þó ekki síður hitt að hann vissi sjálfur vel, og þeir allir sem næstir honum stóðu, að hann var sannleikans megin.

Ólafur Thors hafði mikla ánægju af stjórnmalavafstri. Hann dáði Winston Churchill umfram aðra stjórnmalaleiðtoga. Eftir Churchill er haft, að mannfólkinu megi skipta í tvo hópa: „Þann fyrri, sem lítur á vinnuna sem vinnu og skemmtun sem skemmtun, og hinn flokkinn, sem vinnan er skemmtun.“ Þeir sem þekktu hann best voru ekki í vafa um, að Ólafur Thors hefði tilheyrt seinni manntegundinni.

Kannski liggur gæfa Ólafs einmitt í þessu áreynslulausa viðhorfi hans til stjórnála. Hann hafði unun af þeim en þarfnadist þeirra ekki.

En þótt Ólafur hafi verið hrífandi foringi, fullur sannfæringarkrafts og sigurvissu, þá þurfti hann oft að hafa mikið fyrir sínu innan flokksins. Rimman var oft hörð og reyndi á þolgaði og þrautseigju formannsins. Alþekktur er ágreiningurinn um myndun Nýsköpunarstjórnarinnar 1944, og rimman um Þjóðstjórnina 1939 var jafnvel enn harðari og átökin um forsetakosningarnar 1952 afar viðkvæm.

Eftir fall Nýsköpunarstjórnarinnar neitaði Ólafur að taka þátt í Stefánústjórninni, sem svo var kölluð, þrátt fyrir að hann sætti sig við þá stjórn síðar. Allir þessir átakapættir og allmargir fleiri gera þá dægurtogsreitu, sem stundum á sér stað innan Sjálfstæðisflokks nútímans, harla léttvæga svo og þá umræðu sem um slíkt verður í ofurfjöldi dagsins.

Ólafur Thors var formaður Sjálfstæðisflokksins lengur en nokkur maður annar og verður aldrei jafnað. Áhrif hans á flokkinn, íslensk stjórnmal og íslenskt þjóðlíf, verða seint ofmetin. Við sjálfstæðismenn viljum gjarnan eiga hann allan, en vitaskuld er Ólafur Thors allrar þjóðarinnar, hvar í flokki sem menn standa. Hans er nú ekki aðeins

minnst sem foringja sjálfstæðismanna, heldur sem eins helsta stjórnmalaskörungs Íslendinga á 20. öld.

Davíð Oddsson

HIÐ FYRSTA sem ég man með vissu um Ólaf Thors er það að ég fylgdist með þeim föður mínum og Ólafi, er þeir gengu upp tröðina að heimili foreldra minna á Hólavöllum. Þetta hefur trúlega verið vorid 1929 en þá var Ólafur að hefja húsbýggingu fyrir fjölskyldu sína

ekki ósennileg hugrenning ungs drengs.

Saga þjóðar okkar fjallar mjög um það atgervi, sem foringjum og hetjum er ætlað að hafa fram yfir aðra menn. Er reyndar lýst í Heimskringlu þeim einkennum, sem sá þurfti að hafa, sem settur var yfir aðra menn. Hann átti m.a. að vera sterkur, mjúkur og harðfengur. Höfðingi varð líka að vera fríður og bera af í mannfjölda. Slíkum manni bar og að búast vel og gæsillega.

Ólafur Thors hafði öll þau einkenni, sem um getur í hinni fornu

Ólafur háði um dagana, voru bæði margar, magnaðar og örlogþrungnar. Og hann hafði oftast sigur. En hann hrósaði sér hinsvegar aldrei af sigrunum.

Honum var fyrir öllu að menn tryðu því, sem hann sagði um átakamálin og skildu og virtu markmið hans. Hann var sjálfur lífið og sálin í allri stefnumótun, eftir að hann tók við forystu í flokki sínum og lagði til mestan kraftinn í baráttuna. Þá kom fram, að hann var úrræðagóður, skjótur til ákvarðana og síðan fylgdi hann verkum eftir af kappsemi og heil-

lendinga að allar kynslóðir okkar skuli hafa virt og metið þennan eiginleika svo mikils, þótt ekki hafi allir ráðamenn tileinkað sér það hugarfar í sama mæli. Engu að síður gefur sú afstaða von um að réttlæti, jöfnuður og sannleikur muni að lokum verða kjölfesta íslensks þjóðlífs.

Því er það að ef ég ætti að lýsa Ólafi Thors í einni setningu þá væri hún: Hann var sannur drengskaparmaður. Það sést m.a. af því að andstæðingar hans gátu aldrei borið á hann nokkurn hlut, sem ekki sómdí heidarlegum og dreng-

Margrét og Thor Jensen ásamt börnum sínum. Aftari röð f.v.: Richard, Kjartan, Ólafur, Haukur, Kristín, Kristjana. Fremri röð: Lorentz, Thor, Camilla. Fyrir framan foreldrana: Hilmar, þá Margrét.

þarna í grenndinni, sem síðar varð Garðastræti 41.

Það var vorblíða þennan dag og hélt Ólafur á hatti sínum í hendinni, en kápuna hafði hann á handlegg sér.

Þegar þeir félagar voru komnir upp hallann, stöldrúðu þeir svolitla stund við húshornið og ræddu saman. Svo kvóddust þeir og Ólafur snaraðist umsvifalaust að grindverkinu, sem þarna var milli löða, studdi vinstri hendinni á stólpa og sveif yfir girðinguna í fallettri sveiflu með hattinn í þeirri hægri og flaksandi frakkann á handleggnum. Glæsilegt stökk.

Þabbi las stundum upp úr Íslendingasögnum fyrir okkur krakkana og móðurafi minn var sifellt að segja okkur frá afrekum Egils Skallagrímssonar, Gunnars á Hlíðarenda og annarra kapp. Hugurinn var býsna opin fyrir afrekum þeirra og íþróttum og þykir mér trúlegt að þetta frækilega stökk Ólafs hafi gert hann að slíkrí fornhetju í mínum augum, – þótt líka kunni að hafa hvarflað að mér þá að bera þennan garp saman við föður minn, sem var haltur og gekk við staf, og því ekki líklegur til slíkra afreka. Slíkt er í sjálfu sér

frásögn. Hann var sannarlega svipmikill og föngulegur og skar sig úr í mannfjölda. Enginn sem sá hann mun neita því.

Þannig úr garði gerður og svo mörgum kostum búinn hið ytra var gæfan honum hliðholl, því hið andlega atgervi var ekki síðra en yfirbragðið.

Í þeirri tilvísun í Heimskringlu sem getið var, segir ennfremur, að foringjar skyldu kunna vel til ræðugerðar, vera snjallir að koma fyrir sig orði og ekki sakaði að þeir væru fastorðir og heitvandir.

Allt kemur þetta hið besta heim við Ólaf Thors. Það er mála sannast, að hann var frábær ræðumaður, hvar sem hann bar niður. Viðkunnu voru svör hans, beinskeytt og fyndin, sem hann lét fljúga ef gripid var frammi fyrir honum.

Ólafur gengur lífsbraut sína á þeim tímum, þegar átökin í þjóðlaginu fara fram með ræðum og rökum eingöngu, en ekki vopnum söguhetja. Hann sigraði andstæðingana því með orðsnilld og leiftrandi rökraðum, en ekki höggvopnum eða spjótalögum. Hann beitti þennan engu síður en söguhetjur okkar sverðinu. Það er auðvitað alkunna, að þær orrahriðir, sem

Ingbjörg og Ólafur Thors með Friðriki IX. konungi Dana.

indum. Án þeirra yrði forystan hvorki óumdeild né gæfurik.

Og hér skal þá vikið að þeim þætti skapgerðar Ólafs Thors, sem samtímamenn hans mátu einna mest. En það var drengskapurinn í fari hans. Það er gæfa okkar Ís-

lyndum manni.

Ólafur kunni vel heilræði Háva-mála: „Glaður og reifur skyli gumna hver“ ... og hafði oftast góðlegt og glaðlegt viðmót. Andlitsfallið var djarflegt og lýsti festu og gáfum. Hann var þó mikill alvörumaður,

Ólafur kosinn á þing

„ÓLAFUR THORS var kosinn á þing í aukakosningunum 9. jan. 1926, þegar Ágúst Flygenring, fyrsti þingmaður Gullbringu- og Kjósarsýslu, sagði af sér þingmennsku vegna heilsuþrests. Ólafur mat þennan fyrirrennara sinn mikils og skrifadi minningargreini um hann í Óðin 29. árg. 1933 og segir þar m.a.:

„Í baráttunni við sjálft lífið, við óblíða íslenska náttúru, fátæktina, deyfðina, fáfræðina, og seinna í lífinu við öfundina, — í þeirri baráttu varð Ágúst Flygenring hinn ósigrandi og ósigraði vikingur, sem engin járn bitu og aldrei lét bugast, hversu sem á mæddi. Á þeim vettvangi vann hann sína stærstu sigra, sjálfum sér til vegs og þjóð sinni til blessunar og farsældar, og þar stendur minning þessa máttarstæla meids um ókomna tíma sem óbrotgjörn sönnun þess, hvers mannvit og mannkostir megna.“

Þessi orð sýna vel, hvaða mannkosti Ólafur Thors mat mest. Annars staðar í greininni lýsir hann Ágústi með þeim orðum, að vel geta átt við hann sjálfan, þegar hann segir: „... hvort heldur var á sviði stjórnmála eða atvinnulífsins var hann einstakur maður, því enda þótt hann hefði haldbetri þekkingu og meiri lífsreynslu en flestir aðrir og væri að eðlisfari ráðrikur, þá var hann svo samvinnuþýður, að hann hlýddi með gaumgæfni á tillögur annarra og vildi jafnan það eitt hafa er réttast sýndist. Hafði hann því mikil og góð áhrif á hvert mál, er hann hafði með höndum, og verður farsæld og nytsemi þess starfs seint rakin.“

Kosningabaráttan fyrir þessa aukakosningu vakti mikla athygli. Í kjördæminu sjálfu var mjög látið af því, hve orrahríð hinna tveggja ungu stjórnmálananna, Haralds Guðmundssonar og Ólafs Thors, væri drengileg, og jafnframt skemmtileg og fast sótt á báða bóga.

Baráttan stóð að sjálfsgöðu yfir að vetrarlagi og stundum erfitt að komast á fundi. Ólafur var ánægður með kosningabardagann, fannst hann skemmtilegur, góð tilbreyting, og lagði sig allan fram, því að mikil var í húfi. Hann kom oftast heim úr kosningaleiðöngnum að kvöldi, alltaf kátur og hress, og hafði oft orð á því við Ingibjörgu konu sína, hve vel honum líkaði við mótherja sinn, sem bauð sig fram á vegum Alþýðuflokksins og var studdur af Framsóknarflokknum. Ólafur var mikil hermikráka eins og fyrr getur, og fór Haraldur Guðmundsson ekki varhluta af því, var málsnjall og þó kverkmæltur. Ólafur gat orðað svo í stíl við allt málfar Haralds, að engu var líkara en hann væri þar sjálfur kominn í eigin persónu. Haraldur var þá ókvæntur og segir Guðjón bóndi á Grund á Kjalarnesi Sigurjónsson, sem fylgdi Ólafi alla tíð, að hann hafi lokið ræðu sinni þar í sveit með þessum orðum: „Það er ósk mín og von, að ég fái kjördæmið, en Haraldur góða konu, því það á hann skilið.“ Mikill sjálfstæðismaður í Kjósinni sagði: „Verstur fjandi að geta ekki kosið þá báða.“

Ólafur Thors hafði fyllstu vonir um að sigra í kosningunni, og þegar hann fór að heiman suður í Hafnarfjörð, daginn sem þar fór fram talning atkvæða, sagði hann við Ingibjörgu: „Þú skalt ekki láta hugfallast, þó að Haraldur verði hærri í atkvæðatölu lengi frameftir talningu.“ Það kom og á daginn, en þegar á leið sótti Ólafur í sig veðrið og náði forystu og hélt henni þar til yfir lauk. „Ég var að spila þennan dag uppi á lofti hjá Hauki mági mínum,“

Ólafur Thors forsætisráðherra ásamt Konrad Adenauer á þlugvöllum í október 1954.

segir Ingibjörg, „og þá voru alltaf að berast fregnir í gegnum símann af talningunni og Haraldur var orðinn afskaplega hár og vinkonurnar, sem ég spilaði við, voru að missa alla von um, að Ólafur kæmist að, og líkaði það ekki vel. En þá segi ég við þær: „Þetta er allt í lagi, Ólafur kemst að, atkvæðatala hans á eftir að hækka.“ Þær urðu undrandi á, hve ég var röleg. En ég treysti því, að það væri rétt, sem Ólafur hafði sagt, áður en hann fór að heiman, og það fór eftir. Hann hefði aldrei sagt þetta, ef hann hefði verið í vafa, og þá hefði ég ekki treyst mér til að sitja þarna og spila.“

Ólafur vissi, hvornig fólk tók honum og hvornig stuðningsmenn hans höfðu talað, og það veitti honum styrk.

Að talningu lokinni, að kvöldi 10. janúar, fór Ólafur rakið heim til Reykjavíkur og var forkunnarvel tekið af bræðrum og vinum, sem höfðu fylgt með talningu allan tímann. Þegar heim kom lék hann á als

oddi, heillaskeytin tóku að streyma inn, bræður og nánustu vinir fögnuðu sigri með honum. Hann hafði verið lítt þekktur af héraðsfólki, arftaki gamalkunnra og rötgróinna þingmanna eins og Björns Kristjánssonar og Ágústs Flygenrings. Ólafur sagði Kristjáni Albertssyni eftir talningu, að þegar henni var langt komið hafi hann þó verið farinn að efast um, að hann næði kosningu og hugsað sem svo, að oft létust fleiri vera vinir manns en væru.

Þegar Ólafur Thors var beðinn að fara í þetta framboð var hann farinn að láta svo að sér kveða í stjórnmálum, að honum þótti sízt verri að sitja á þingi og geta sjálfur fylgt þar með málum og haft áhrif á gang þeirra en vera utan þings. Hafði hann því strax tekið vel málaleitan um framboð. Afstaða hans var því gjörbreytt frá því hann var fyrst beðinn um að sækja stjórnmálafundi og láta til sín taka á þeim vettvangi, en þá gekk hann heldur tregur til leiks...“

Náðarforingi

„Max Weber segir, að stjórnmál séu „vitleitni til að eiga hlut í völdum eða til að hafa áhrif á skiptingu valda“ og sá, sem stundi stjórnmál, seilist eftir völdum. Ólafur Thors hefði getað tekið undir þetta. Hann óskaði eftir völdum til að geta notað þau í framfarasókn þjóðarinnar. Hann vildi bæta hag fólksins og efla íslenskt samfélag undir forystu sinni og flokks síns. Hann var stórhuga, átti sér ungar miklar hugsjónir og horfði ávallt fram, en ekki aftur. Hann vildi vera stafnbúi í baráttunni fyrir sjálfstæði Íslands, ekki sízt efnahagslegu sjálfstæði. Faðir hans hafði haft forystu um stóriðju á vettvangi útgerðar, og á nýsköpunarárunum var þessi stóriðja eflað til muna. Áður en Vidreisnarstjórnin var mynduð hvatti Ólafur Thors til þess í ræðu, að aftur yrði hafizt handa um nýsköpun atvinnuveganna. Vidreisnarstjórnin lagði síðar áherzlu á stóriðju og virkjun orkuvera. Ólafur Thors vissi, að án valda yrði hvorki hafizt handa um nýsköpun né vidreisn. Af þeim sökum ekki sízt fékk hann áhuga á stjórnmálum. Hann kom einatt niður í þing, löngu áður en hann tók þar sæti. Hann settist þá í ráðherraheberginu svo nefnda og hlustaði á umræður. „Það vakti athygli og þótti óvenjulegt,“ segir Torfi Hjartarson.

Sumir vilja ná völdum valdanna vegna, segir Weber, aðrir vegna hugsjóna eða „sem tæki til að ná öðrum markmiðum“. Hygg ég, að Ólafur Thors hafi verið í síðar nefnda flokknum. Embættaveitingar og margt það, sem völdum fylgir nú á dögum, var honum ekkert keppikefli í sjálfu sér, heldur þau tækifæri til framfara og atvinnuuppbyggingar, sem völdum fylgja. Völdin voru því aðeins eftirsóknarverð, að þau væru tæki í framfarasókn þjóðarinnar, eins og verið hafði á fyrstu árum heima-stjórnar.

Max Weber talar um náðarforustu, „vald hins innblásna leiðtoga, sem nýtur sérstakrar náðargáfu“ og hrifur menn með innblæstri sínum. Ég hygg, að Ólafur Thors hafi ekki sízt sótt vald sitt í þennan þátt persónu sinnar, og hann leit á stjórnmál sem verkefni í lífinu, ef við höldum okkur við skilgreiningar Webers. Menn vidurkenndu persónulega köllun hans til mannaforráða, þ.e. flokksforystu hans. Hann víkur að þessu sjálfur oftan en einu sinni í bréfum sínum, og hafa verið tekin dæmi þess. Formannsstaða hans var aldrei í neinni hættu. Hann var ótvíráður flokksforingi, þangað til hann tók sjálfur af skarið og sagði af sér. Allir vissu, að hann lifði fyrir stjórnmálin, en ekki á þeim. Hann fékk samúð eldheitra stjórnmálaandstæðinga, þegar hann sagðist vera skuldugasti maður landsins, og talaði Einar Olgeirsson t.d. um það, þegar ég minntist á Ólaf Thors við hann haustið 1980.

Stefnumark Ólafs Thors var sá málstaður, sem hann barðist fyrir. Og fullyrða má, eins og unnt er að lesa út úr þessu riti, að svofellð orð Webers áttu við um Ólaf: „Hylli fylgjenda hans, lærisveina, leiðangursmanna eða „hans manna“ í stjórnmálaflokknum, er hylli við persónu hans og hæfileika“ (123. bls.). Flokksmönnum þótti vænt um hann. Í augum flestra þeirra var hann náðarforingi...“

Úr ævisögu Ólafs Thors eftir Matthías Johannessen.

framkomu. Og ekki minnst ég þess á mínu heimili, að virðing fyrir honum hafi minnkað við að rödd hans og skoðanir hafi svo að segja daglega borist inn á heimilið, að vísu mest í gegnum síma í þau ár er eiginmaður minn var framkvæmdastjóri Sjálfstæðisflokksins. Viðbrögð barnanna voru gjarnan eftir að hafa svarað í símann: „Það er skemmtilegi maðurinn með skrýtna hárið.“ Framkoma hans var ávallt hin sama og á fundinum á Snæfellsnesi, þrátt fyrir annir skyldi tekið eftir börnunum og þeim sýndur áhugi og virðing.

Ólafur Thors var áberandi í íslensku þjóðlífi og þekktur maður vegna stöðu sinnar og persónuleika, en í raun reyndi hann að komast undan veislum og samkvæmislífi og öll sýndarmennska var honum víðs fjarri. Hann var sívinnandi, ekki á flokksskrifstofu frá níu til fimm, heldur vann hann mest heima hjá sér. Hann kallaði til sín fólk og vann mikið í gegnum síma. Ólafur var nánast hringjandi á öllum tímum sólarhringsins til að leggja línur í flokksstarfinu og til að fylgja málum eftir. Það gat orðið æði hvass tónn í símanum, ef málum var ekki komið í það horf er hann hafði óskað. En Ólafur hafði þá reglu sem einnig er sögð undirstaða að góðu hjónabandi; þótt deilt sé að degi, skal aldrei leggjast ósáttur til svefns. Engan mann hef ég þekkt, sem átti eins auðvelt með að biðja um fyrirgefningu og sættir, eins og Ólaf Thors.

Ólafur Thors var mikill jafnréttis-sinni, taldi að konur ættu að taka meiri þátt í stjórnmálum og mótun þjóðfélagsins. Hann var því mikill hvatamaður að stofnun félaga sjálfstæðisflokksins, því þar gæfist konum kostur að kynna starfsemi flokksins og gætu styrkt sjálfmynd sína til frekari þátttöku í stjórnmálum. Sjálfsgagt hefur þar mestu ráðið hans meðfædda réttlætiskenn. Það hefur hins vegar ekki spilt fyrir álitinu hans á konum, hversu mjög hann dáði og virti eigin konu sína, Ingibjörgu. Hún var honum hollur ráðgjafi sem aldrei haggast. Ingibjörg var mikill unnanandi lista og menningar og var víðlesin. Hún var yfirveguð og varðist að taka afstöðu fyrir en hún var búin að veða og meta mál frá öllum hlöðum. Í stormi og misvindasömu veðri stjórnmálanna er geisluð kringum Ólaf hefur slíkur lífsfórnatur og hollvinur sem Ingibjörg, verið honum stór þáttur í mikilsvirtu ævistarfi.

Þótt öldinni sé ekki lokið fer ekki hjá því að telja Ólaf Thors einn mesta stjórnmálamann Íslands á þessari öld. Hann var formaður stærsta stjórnmálaflokks landsins á mesta breytinga- og framfaraskiði þess. Hjá honum fóru saman varfærni, víska og mikil réttlætiskenn. Hann vildi byggja upp þjóðfélag frjálsra einstaklinga og hvetja þá til orða og athafna. Fyrir það er þjóðin honum þakklát. Persónulega þakka ég forsjóninni fyrir þá giftu, að hafa átt eitt lítið spor í samtíðinni með Ingibjörgu og Ólafi Thors.

Ingibjörg Magnúsdóttir

ÞEGAR MINNST er Ólafs Thors, fyrrum formanns Sjálfstæðisflokksins og forsætisráðherra, hrökkva fá orð skammt. Slík voru áhrif hans á sögu lands og lýðs.

Hann gerðist þingmaður árið 1926 og var óslitið einn tilþrífamesti leiðtogi á Alþingi unz yfir

laug 31. desember 1964.

Það verður hlutskipti hans að mynda fimm sinnum ráðuneyti og bera þunga stjórnarforustu við misjafnar aðstæður. Hann sinnir af áhuga og einurð hinum margvíslegustu málum. Á stjórnmálaferli hans ber hæst: Þátt hans í stofnun fullveldis á Íslandi 1944, raunsæa forustu í utanríkismálum, sem aldrei brást, og langa og stranga baráttu með öðrum góðum mönnum, fyrir að tryggja okkur Íslendingum réttinn yfir fiskimiðunum umhverfis landið.

En Ólafur Thors var ekki ein-

Ég, ungur maður að norðan, átti því láni að fagna að njóta velvildar og gestrisni þeirra hjóna eins og svo margir aðrir. Að spjalla við Ólaf á skrifstofu hans í góðu tómi var lærdómsrík skóli. Þá bar oft margt á góma. Hann var svo skemmtilegur og hnyttinn í svörum og tímunn flaug áfram. Þrátt fyrir glettina duldist engum, að alvaran bjó undir.

Ólafur vildi hafa náið samband við þingmenn. Eitt sinn kom ég suður án þess að gera vart við mig. Er norður var komið símaði Ólafur og sagði að ég hefði þó getað látið

19. janúar, árið 1892 í Borgarnesi, en andaðist í Reykjavík 31. desember 1964. Ólafur Thors var einn svipmesti stjórnmálaleiðtogi okkar Íslendinga í áratugi.

Faðir hans, Thor Jensen, var einn af mestu framkvæmda- og athafnamönnum þjóðarinnar, bæði á sviði sjávarútvegs og landbúnaðar. Ólafur kynntist því snemma atvinnu-málum og framþróun þeirra. Hann lærði fljótt að þekkja lífsbaráttu fjöldans í þessu landi og sá, eins og faðir hans, að það var fyrst og fremst traust atvinnulíf og framþróun þess sem tryggði lífsafkomu

Sjálfstæðisflokksins höfðu jafnaðarmannaflokkar á hinum Norðurlöndunum aukið mjög fylgi sitt og voru sterkustu flokkar hver í sínu landi. Ólafi var það ljóst að ekkert var Sjálfstæðisflokknum meira virði en að hann væri samtök breiðrar fylkingar sem hefði einstaklingshyggjuna að leiðarljósi, en tæki þó fullt tillit til allra stétta og legði grundvöllinn að því að skapa betra og réttlátara líf fyrir allar stéttir þjóðfélagsins. Þess vegna varð Sjálfstæðisflokkurinn þá, og síðar, það stjórnmálaafli sem fólk úr öllum stéttum þjóðfélagsins gat stutt og

Þingflokkur sjálfstæðismanna haustið 1959.

göngu formaður Sjálfstæðisflokksins og brautryðjandi mikilla mála. Hann var fyrst og fremst málsvari fólkins í landinu. Fáir höfðu betri skilning en hann á erfiðleikum og raunum náungans. Til þess að jafna metin yrði umhyggjan og skynsemin að ráða ferðinni. Löng og ströng lífeyrnsla hafði kennt honum, að óskhyggjan ein næði skammt, er á reyndi og á móti blési.

Frá því er Ólafur Thors tók við formennsku í Sjálfstæðisflokknum og til loka var hann ókrýndur leiðtogi stuðningsmanna flokksins og áhrifa hans gætti langt út fyrir flokksmörkin. Hann athugaði gaumgæfilega skoðanir annarra og virti og fór ekki í manngreiningarálit. Akvarðanir hans voru rökstuddar og ótvíræðar.

Náin kynni mín af Ólafi Thors hófust haustið 1949, er ég fór í framboð fyrir Sjálfstæðisflokkinn á Akureyri. Kosningahorfur voru tví-sýnar og Ólafur kom norður flokksmönnum til halds og trausts. Ég minnst þess, að Ólafur hvorki latti mig né hvatti til þess að takast þennan vanda á hendur. Sjálfur vissi hann, að þingmennskan væri ekki einhlitur dans á rósum. Ég hlyti að mestu að hverfa frá lögræðistörfum mínum á Akureyri og framtíðin því í nokkurri óvissu. Ég fann þó strax hlýhug hans í minn garð. Áður hafði ég nokkuð kynnst honum, er ég gegndi störfum fyrir Sjálfstæðisflokkinn á Norður- og Austurlandi.

Eftir að ég kom á þing var mér jafnan tekið opnum örmum á heimili Ólafs og frá Ingibjörgu í Garðastræti. Ingibjörg var einstök kona og öllum ógleymanleg, er henni kynntust. Hún var manni sínum allt í öllu, óbifanleg stoð og stytta.

Í mér heyrta án þess að tefja hann með heimsókn. Rétt er að hafa það í huga, að þá var öðruvísi en nú að tala á milli landsluta og sveita.

Að vinna með Ólafi Thors var öllum lærdómsríkt, flokksmönnum sem andstæðingum. Hann var hreinskiptinn og gat verið hvassyrur. Fáir hafa sagt mér eins ræki-lega til syndanna, er þeim mislíkaði. En hann var fljótur að jafna ágreining og koma málum til betri vegar.

Það var ekki ætíð auðvelt að sannfæra og að fá samþykki Ólafs Thors. Í ávísögu hans eftir Mattías Johannessen er á blaðsíðu 387 í síðara bindi frásögn mín um það með hvaða hætti hann, ásamt öðrum, hrundu því áleiðis, að Útgerðarfélag Akureyringa hf. fengi fjármagn til þess að reisa hraðfrystihús. Að mínu mati lýsir sú saga mjög vel vinnubrögðum Ólafs. Hann vildi fara að öllu með gát. Þegar hann hafði tekið ákvörðun stóð ekki á framkvæmdum.

Ólafur Thors er einn þeirra manna, sem ekki gleymast þeim, er honum kynntust. Ég minnst hans sem hins trausta foringja og umhyggja hans fyrir hag annarra er mér hugstað.

Nú, er líðin eru 100 ár frá fæðingu Ólafs Thors, þökkum ég og kona mín gömlu og góðu kynnin og óskum settingjum hans gæfu og gengis. Við minnumst og konu hans, frá Ingibjörgu, með þökk og virðingu.

Jónas G. Rafnar

ÖLD ER líðin frá fæðingu Ólafs Thors. Hann fæddist þennan dag,

Rætt við erlenda fréttamann.

þessarar þjóðar.

Ungur að árum hóf hann afskipti af stjórnmálum. Hann var kjörinn á þing fyrir Gullbringu- og Kjósarsýslu árið 1926 og var þingmaður þess kjördæmis til ársins 1959, en eftir kjördæmabreytinguna það ár, varð hann þingmaður Reyknesinga til ársins 1964. Hann varð formaður Sjálfstæðisflokksins við fráfall Jóns Þorlákssonar árið 1935 og var það óslitið til ársins 1961 að hann baðst undan endurkosningu og við formennsku tók þá varaformaður flokksins og náinn vinur Ólafs, Bjarni Benediktsson, sem gegndi þessu starfi ásamt forsætisráðherraembættinu frá hausti 1964 til dauðadags á árinu 1971.

Þegar Ólafur tók við forystu

starfað innan hans vébanda. Flokkurinn hélt ávallt velli sem stærsti flokkur þjóðarinnar og áhrif hans jukust frá ári til árs. En vegna mjög óréttlátrar kjördæmaskipunar höfðu aðrir flokkar stjórn landsins lengi vel eftir að Ólafur tók við formennsku í Sjálfstæðisflokknum og var Sjálfstæðisflokkurinn jafnan í stjórnarandstöðu þegar undan er skilin stjórn sem Sjálfstæðisflokkurinn tók þátt í 1932.

En svo var komið málum í íslensku þjóðfélagi að andstæðingarnir töldu að ekki væri lengur hægt að stjórna þjóðfélaginu nema með aðild Sjálfstæðisflokksins og þá varð það úr að Sjálfstæðisflokkurinn gekk til stjórnarsamstarfs við Framsóknarflokkinn og Alþýðuflokkinn í aprílmánuði 1939. Ólafur

um um gjaldeyrisstöðuna, en þar vorum við svartsýnni en þeir höfðu verið í kosningabaráttu þeirri, er þá hafði verið háð fyrir nokkrum mánuðum. Því miður, vil ég segja, reyndumst við sannspáir, þannig að vorið 1947 var svo komið, að gjaldeyrisfordinn var genginn til þurrðar, þannig að annar gjaldeyri en sá, er fékkst fyrir útflutning, var ekki til ráðstöfunar, nema stofnað yrði til erlendra skulda, sem ekki var talið koma til greina á þeim tíma.

tíma, að engin skilyrði voru þá fyrir því, hvorki stjórnmálaleg og varla efnahagsleg heldur, að koma hér á fót frjálsri utanríkisverzlun.

Þetta breyttist þó smám saman á næstu tveimur árum. Hin ströngu höft, sem frá og með árinu 1947 var beitt bæði hvað snerti fjárfestingu og innflutning neytluvöru, voru nú tekin að valda almenningi tilfinnanlegum óþægindum. Tekin hafði verið upp strangari og viðtækari skömmtun neytluvöru en þekkt hafði á stríðsárunum. En auk óþæg-

breytzt í hag þeirri stefnu, að taka upp frjálsari verzlunarviðskipti, þar sem sú stefna ruddi sér nú til rúms í ríkara mæli meðal þeirra þjóða sem við áttum mest viðskipti við en verið hafði fyrstu 2-3 árin eftir styrjaldarlok.

Það hafði svo ómetanlegt gildi til framdráttar stefnubreytingunni í átt til frjálsari viðskipta, þegar ríkisstjórnin að frumkvæði Bjarna Benediktssonar óskaði eftir því vorið 1949, að dr. Benjamín Eiríksson, er þá gegndi störfum sem sérfræð-

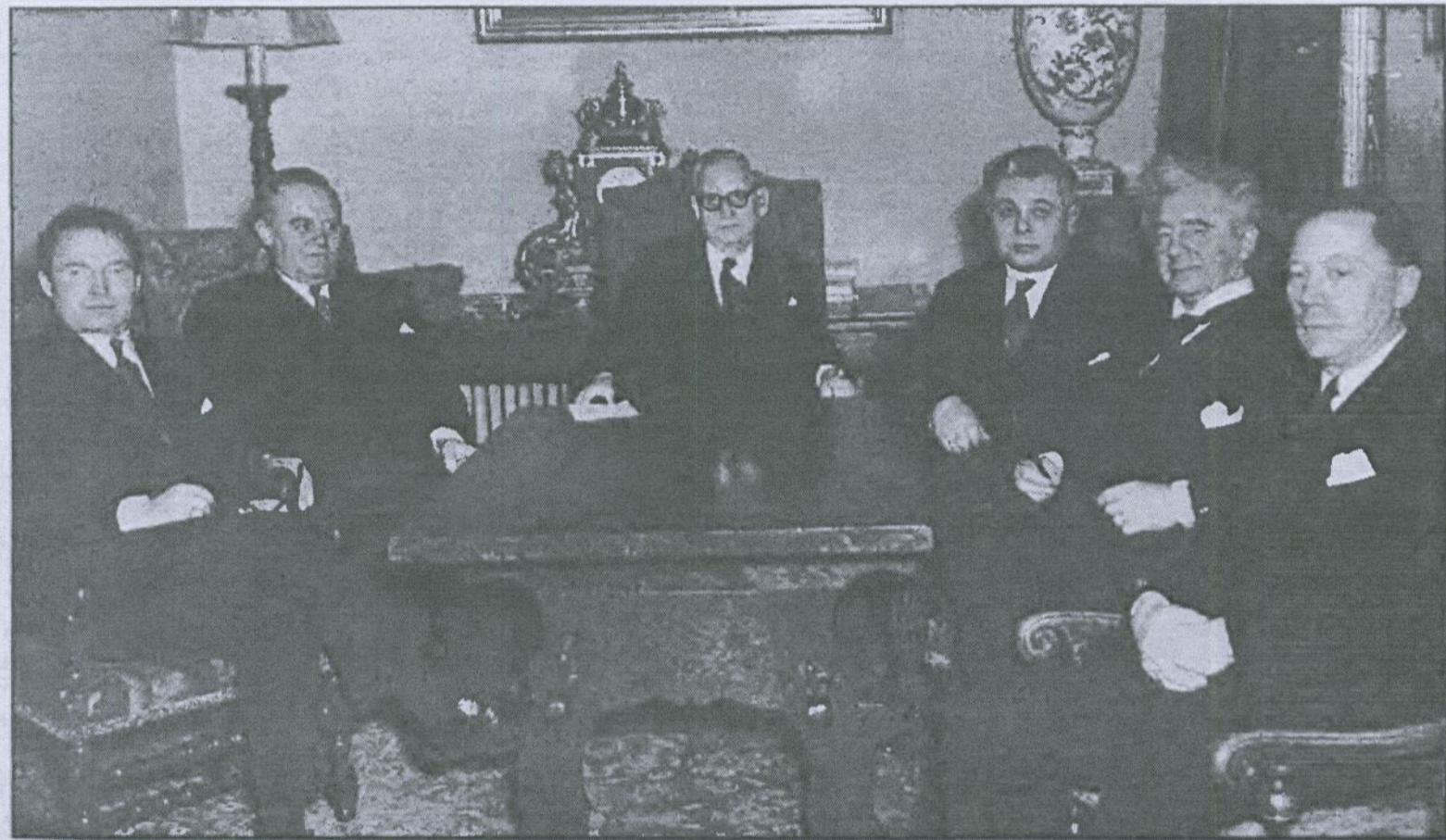
leiðslunnar hafði þegar haustið 1946 verið gripið til þess úrræðis, að ríkið ábyrgðist tiltekið lágmarksverð á útfluttum sjávarafurðum og hélst sú skipan í rúmlega 3 ár. Þar sem bilið milli þess verðs er ríkissjóður ábyrgðist og afurðaverðsins á erlendum markaði fór vaxandi voru útgjöld ríkisins vegna útflutningsbóta einnig vaxandi. Um áramót 1949-50 fóru útvegsmenn fram á verulega hækkun ríkisábyrgðarinnar. Hefðu miklar skattahækkunarir þá orðið nauðsynlegar til þess

mitt væri fyrst og fremst að vera tengiliður milli Benjamíns og þingflokksins. Við tókum þegar til starfa eftir að Benjamín var kominn til landsins og unnum óseitlega að verkefnum þar til því lauk snemma í febrúar. Tóku Ólafur og Bjarni Benediktsson virkan þátt í starfi okkar, enda hlaut það að koma í þeirra hlut að tala fyrir frumvarpi því er unnið var að að semja. Slíkt starf hlaut auðvitað jöfnum höndum að vera stjórnmálalegs og fræðilegs eðlis. Ólafur og Bjarni voru báðir vinnuhjarkar miklir og man ég eftir því að þeir kvöðdu okkur Benjamín á fund sinn í stjórnarráðinu á jóladag 1949.

Eins og ég áður gat um var það fyrst við þetta tækifæri að ég kynntist Ólafi Thors persónulega að ráði. Hann sýndi starfi okkar Benjamíns mikinn áhuga og fyrir kom að hann kvaddi okkur, annan hvorn eða báða, til skrafs og ráðagerða á heimili sínu. Það var skemmtileg upplifun, að kynna þannig ljúfmennsku hans og höfðingskapp á heimili hans. Ólafur var maður mjög greiðvirkinn og órlátur. Það var ekki nóg að hann og Ingibjörg kona hans veittu gestum sínum af mikilli rausn, heldur þurfti við það að bæta einhverri smágjöf að skilnaði, svo sem leikhúsmiðum eða þess háttar. Mér þykir ólíklegt, að Ólafur hafi nokkurn tíma orðið ríkur maður, þótt hann væri lengst af starfsævi sinnar í vellaunum stöðum.

Ekki veit ég, hvort Ólafi hafi nokkurn tíma verið efnahagsmál eða hagfræði hugleikin. Mig minnir að hann hafi einhvern tíma sagt mér, að ef hann hefði farið í langskólanám, þá hefði hann helzt getað hugsað sér að leggja stund á lögfræði. En hann bar mikla virðingu fyrir hagfræðilegri sérþekkingu, aldrei varð ég a.m.k. annars var. Má vera að hér hafi að nokkru verið um áhrif að ræða frá Jóni Þorlákssyni, fyrirrennara hans sem formaður Sjálfstæðisflokksins, en Jón hafði sem kunnugt er mikinn áhuga fyrir hagfræðilegum viðfangsefnum og mun hafa eytt miklum tíma í að kynna sér þau mál. En Ólafur bar mikla virðingu fyrir fyrirrennara sínum. „Ef rafmagnið bílar hjá mér.“ sagði Ólafur eitt sinn við mig, „þá sæki ég rafvirkja en ekki þig.“ Ég man líka eftir því, að einhvern tímann þegar við Ólafur töludum saman lét hann í ljósi mikla hneykslun á persónulegum árásum Þjóðviljans á Benjamín Eiríksson. Taldi hann slíkt síðleysi, því hann sagði: „Benjamín er fræðimaður og hans skodanir ber að hrekja með fræðilegum rökum séu menn þeim ósammála, en ekki með persónunni.“ Svo bætti hann við: „En með þig gegnir öðru máli, þú ert virkur aðili að stjórnmálum og verður að setta þig við það að andstæðingarnir líti á þig sem spýtubakka.“

Frumvarp það, sem við Benjamín höfðum unnið að ásamt forystumönnum Sjálfstæðisflokksins var svo lagt fram á Alþingi í lok febrúar 1950. Framsóknarmenn báru þá fram vantrauststillögu á ríkisstjórnina og var hún samþykkt og sagði ríkisstjórnin þá af sér. Eftir tveggja vikna samningaðóf tókst svo um miðjan mars samkomulag milli Framsóknarflokksins og Sjálfstæðisflokksins um myndun ríkisstjórnar undir forseti Steingríms Steinþórssonar úr Framsóknarflokki, svo sem fyrr getur. Samið var um það milli flokkanna að frumvarp það, sem við dr. Benjamín höfðum unnið að og lagt hafði ver-

Hermann Jónasson, Steingrímur Steinþórsson, Sveinn Björnsson, fyrsti forseti Lýðveldisins Íslands, Bjarni Benediktsson, Ólafur Thors og Björn Ólafsson.

Ólafur Thors ræðir við Ásgeir Ásgeirsson, forseta, og sr. Bjarva Jónsson, vísinghliðskop.

Við, sem að hagfræðingaálitinu stöðum, litum eingöngu á okkur sem tæknilega ráðunauta án umbods til þess að gera tillögur um stefnumótun í efnahagsmálum, þar sem slíkt hlyti að vera hlutverk stjórnmálamannanna, þótt annað mál sé, að markalínurnar milli tæknilegrar og stefnumótandi ráðgjafar eru oft óglöggar þegar um ráðgjöf í efnahagsmálum er að ræða. Hvað sem því líður þá hygg ég, að það hljóti að vera samdóma álit flestra, sem þekktu aðstæður í íslenskum efnahagsmálum á þeim

indanna, sem af skömmtuninni sem slíkri leiddi, var því mjög áfátt, að hægt væri alltaf að fá vörur út á skömmtunarséðla, þannig að oft mynduðust langar bíðradir þegar slíkar vörur komust á markað, en þar við bættist, að þar sem skömmtunin náði aðeins til hluta nauðsynjavöru, kostaði útvegur þess varnings er skömmtunin tók ekki til, oft mikla tímaeyðslu við það að standa í bíðröðum. Þá var sú ráðstöfun, að gera nær alla fjárfestingu háða leyfum Fjárhagsráðs, einnig mjög óvinsæl. Þá höfðu ytri skilyrði og

ingur við Alþjóðdagjaldeyrisjóðinn, kæmi heim til Íslands um stundarsakir og gerði tillögur til ríkisstjórnarinnar um nauðsynlegar aðgerðir í efnahagsmálum til þess að unnt yrði að koma á meira frjálsræði í viðskiptaháttum. Benjamín skilaði svo álitargerð sinni fæinum mánuðum síðar og fékk hún verulegan hjómgrunn meðal forystumanna Sjálfstæðisflokksins, sem ekki kom á óvart með tilliti til yfirlýstrar stefnu flokksins. Ekki mun ríkisstjórnin þó hafa tekið afstöðu til tillagna dr. Benjamíns, enda var boðað til alþingiskosninga haustið 1949. Þó að ekki yrðu stórfelldar breytingar á þingstyrk flokkanna samkvæmt niðurstöðum kosninganna, reyndist erfitt að mynda ríkisstjórn er nyti meirihluta á alþingi að þeim loknum. Greip þáverandi forseti, Sveinn Björnsson, þá til þess ráðs, að biðja Ólaf Thors, formann stærsta stjórnmálaflokksins, að mynda minnihlutastjórn er sæti þar til tekist hefði að koma á stjórn er hefði þingmeirihluta á bak við sig. Gerði Ólafur það að fengnu samþykki þingflokks sjálfstæðismanna.

Um þessar mundir stöðjaði mikill vandi að útflutningsatvinnuvegum landsmanna, einkum sjávarútveginn, en frá honum komu að jafnaði um 80% gjaldeyristeknanna. Orsök þess vanda var fyrst og fremst verðbólga, sem jók framleiðslukostnaðinn innanlands án þess að um samsvarandi hækkun afurðaverðs á erlendum markaði væri að ræða. Til þess að koma í veg fyrir stöðvun útflutningsfram-

að forða sívaxandi halla á fjárlögum. Ólafur og aðrir forystumenn Sjálfstæðisflokksins töldu nauðsynlegt, að minnihluta stjórnarflokkurinn legði fram tillögur til lausnar aðstæðjandi vanda í efnahagsmálum, er gætu orðið meira til framþýðar en uppbótakerfið, sem aldrei gat verið annað en bráðabirgðalausn, vegna þeirra óheppilegu áhrifa, sem slíkt kerfi hlaut að hafa á alla framfaravidleitni ef því væri beitt til lengdar. Ólafur fór þess nú á leit við dr. Benjamín Eiríksson, er horfið hafði til starfs síns við Alþjóðdagjaldeyrisjóðinn eftir að hafa skilað álit sínu til íslensku ríkisstjórnarinnar svo sem að framant getur og óskaði þess, að hann ynni að því með ríkisstjórn Sjálfstæðisflokksins að undirbúa lagasetningu um aðgerðir í efnahagsmálum á grundvelli álitargerðar hans frá sumrinu, en markmið þeirra aðgerða skyldi vera það að koma á slíku jafnvægi í alvinnulífni að unnt yrði að afnema öll höftin og skömmtunina sem haft höfðu í för með sér ómæld óþægindi og kjarskerðingu fyrir almenning.

Benjamín varð við þessum til-mælum og kom aftur til landsins snemma í desember eða um það leyti sem ríkisstjórn Sjálfstæðisflokksins tók við völdum. Var þess farið á leit við þann, er þessar línur ritar, að vera Benjamín til aðstoðar við verkefni hans. Var ég eftir kosningarnar 1949 fyrsti varapingmaður Sjálfstæðisflokksins og mælti sem slíkur alloft á þingflokksfundum og jafnvel stöku sinnum á Alþingi. Leit ég þannig á, að hlutverk

ÉG ÁTTI því láni að fagna að hafa nán kynni af Ólafi Thors á síðustu æviárum hans. Þetta voru 12 viðburðarík ár. Hann var flokksforingi, lét af formennsku Sjálfstæðisflokksins þrem árum fyrir andlát sitt. Hann var ráðherra, lengst af forsætisráðherra, nema síðasta árið sem hann lifði. Hann var höfðinginn sem hreif hug og hjarta. Samband okkar var einkar traust frá fyrsta samfundi til hins síðasta. Ég var í harðri baráttu í kjördæmi mínu vestra og jafnframt í forustu í flokksstarfinu í höfuðborginni. Ólafur studdi mig í hvívetna. Hann gerði mig að framkvæmdastjóra Sjálfstæðisflokksins.

Þetta voru minnisstæðir tímar fyrir mann eins og mig, á byrjunarskeiði stjórnmálaafskipta. Og enginn persónuleiki gat verið eftirminnilegri en einmitt Ólafur Thors. Ég á mikinn sjóð endurminninga um samskipti okkar Ólafs. Það lýstur upp myndum af samtölum okkar um hin fjölbreytilegu efni sem við var að fást í flokksstjórn og stjórnmálaáttu. Greipt er í huga mér viðbrögð hans í blíðu og stríðu við hvers konar aðstæður og uppákomur. Það leiftrar af gáskafullum tilsvörum hans og lífssýn alvöru og ábyrgðar. Og ósjaldan var rætt um annað en það sem kom flokksstarfinu beint við. Hann sagði mér margt um það sem við var að fást í landstjórninni á hverjum tíma, menn og málefni. Kennði þar margra grasa, mikill fróðleikur. En best lýsti samt frásögn hans mannum sjálfum, skoðunum hans og viðhorfum. Allt er þetta dýrmætt og geymt í huga mér. Það væri of langt mál í þessum minningarorðum að ætla sér að tíunda sögur mínar hér af. En af þeim má draga ályktanir um persónuleikann Ólaf Thors eins og ég kynntist honum.

Þegar minnst er aldarafmælis Ólafs Thors skyldi haft í huga að hann var margslunginn persónuleiki. Hann trónaði á hefðartindi æðstu valda og metorða, flokksforingi og þjóðarleiðtogi. En samt átti hann til að bera hlédrægni og hæversku og fordild og fáfengilegheit voru honum framandi. Á síðasta stórafmæli sem hann lifði mátti þannig ekki minnst á að forsætisráðherra landsins væri 70 ára. Þess var hvergi getið og ætlað var að hann væri erlendis á þessum merkisdegi. En hann lét sér nægja að vera heima og fól mér að fylgjast með að allri leynd væri framfylgt. Þetta var hinum mikla manni eðlislægt.

Ekki var öllum alltaf ljóst við sanna eðli Ólafs. Það var hald sumra, sem ekki þekktu Ólaf, að hann léti sér ekki allt fyrir brjósti brenna, léti vaða á súðum og væri jafnvel strákslegur og kærulaus. Þetta var ekki vegna þess að menn hefðu á takteinum dæmi þessa. Þessi skoðun virtist mótast af fasi hans og látbragði því maðurinn gat verið kátur og hress á mannfundum, grínisti góður og hverjum manni skemmtilegri. Misskilningurinn á skaphöfn Ólafs bar keim af þeim hindurvitnum að stjórnmálamaður hlyti að vera leiðinlegur til þess að teljast traustsins verður. En hér var ekki einungis um misskilning að ræða. Þessu var þveröfugt farið með Ólaf. Enginn var samviskusamari í stóru og smáu en einmitt hann. Orð skyldu standa eins og stafur á bók. Engu mátti lofa nema hægt væri að efna.

Nákvæmnin var með eindæmum. Stundvísí var lögmál. Þú fékkst þungar ákúrar ef einhverju var ábótavant í þessu efni. Hér er að finna eina skýringuna á þeim miklu foringjahæfileikum sem Ólafur hafði til að bera.

Þó að Ólafur segði hverjum sem var til syndanna tæpitungulaust af einurð og hreinskilni hafði hann eitthvert lag á þessu sem ekki er öllum gefið. Ávitur og reidilestur skyldu ekki eftir andúð, sárindi eða gremju hjá þeim sem fyrir urðu. Ef honum þótti til þess geta komið sagði hann gjarnan kannski eftir nokkur dægur við þann sem í hlut átti, að nú skyldu þeir láta lokið þessum blóðnöttum. Og þá hvarf allt eins og dökk fyrir sólu. Engum var tamara en Ólafi að viðhafa aðgát í nærveru sálar. Þannig hélt honum á mannaforráðum. Hér voru engin hræðslugæði. Hann var mannasættir jafnframt því að halda hlut sínum gagnvart hverjum sem var. Var hér enn að finna einn leyndardóminn að foringjahæfileikum hans.

Miklar gáfur hlutu að prýða slíkan mann sem Ólaf. Hins vegar er í ummælum um hann oft lögd áhersla á ýmsa aðra góða kosti fremur en gáfur, svo sem drengskap, dirfsku, kjark, mælsku, glæsímennsku og aðra yfirburði sem hann hafði til brunns að bera. Sjálfur átti hann til í glettni að gera lítið úr skólagöngu sinni og námshæfileikum. Svipaði honum í þessu til sumra stórmenna veraldarsögunnar svo sem Winstons Churchills. En Ólafur var ekki einungis vel gefinn, hann var djúpvitur maður. Hann hélt heilræði Hávamála, að hæla sér ekki af vitsmununum. Og meira að segja lét hann tíðum sem hann hefði ekki vit fyrir öðrum. Þetta mátti kallast leikaraskapur. En í raun var þetta djúpfærni og innsæi hins vitra manns á eigindir mannsálarinnar. Hér var um að ræða enn einn leyndardóminn að foringjahæfileikum Ólafs.

Ýmsar þversagnir urðu til um Ólaf eins og aðra mikla menn. Hann átti að vera stefnulaus og haga seglum eftir vindi. En hann þekkti öllum betur vöndarhús og refilestu stjórnmálanna, list hins mögulega. Hann hafði til að bera þann sveigjanleika sem nauðsyn krefur til að koma kjarna máls fram. Þannig var sveigjanleikinn skýringin á þeirri stefnufestu sem líf og starf Ólafs ber vott um. Og grundvöllur stefnunnar var alla tíð einstaklings- og athafnafrelsi. Þetta var Ólafi svo í blóð borid að honum gat ekki orðið villugjarnt á leið frelsisins. Rauði þráðurinn á hverju sem valt var að vinna þjóðina úr fátækt til bjargálma eins og hann gjarnan komst að orði. En mér fannst alltaf skína í gegn að hjartanu næst stóð reisn og frelsi fósturjarðarinnar og samúðin með lítilmagnanum.

Ólafur var raunsær á hlut og stöðu hins unga lýðveldis okkar í samfélagi þjóða heims á tímum hamskipta og breytinga. En eitt var óumbreytanlegt, réttur Íslendinga yfir eigin landi. Þegar Bandaríkin fóru eftir stríð fram á herstöðvar til 100 ára var afstæða Ólafs skýr. Hann mælti: „... Þannig báðu Bandaríkin þá um land af okkar landi til þess að gera það að landi af sínu landi. Og margir óttuðust að síðan ætti að stjórna okkar gamla landi frá þeirra nýja

landi ...“ Hver má ekki muna Einar Pveræing.

Ólafur vissi vel hvað kom lítilmagnanum að liði. Einhver skynugur hefir sagt að það þurfi vinstri mann til að tala um félagslegar umbætur en hægri mann til að framkvæma þær. Þetta sannmæli átti vissulega við um Ólaf. Og eitt er víst, honum var alvara að láta verkin tala. Hann átti til að segja: Sjálfstæðisflokkurinn hjálpar fátæka mannum, hinir ríku geta hjálpað sér sjálfir.

Sjálfstæðisflokkurinn og Ólafur Thors voru óaðskiljanlegir. Þennan flokk leiddi Ólafur til þeirra áhrifa sem gerðu honum möguleg stórvirki hans í íslenskum stjórnmálum. Þar gildir einu hvort varðar

Frá útför Ólafs Thors. Sr. Bjarni Jónsson, vigslobiskup, við minnisvarðann nm hjónin Margréti Þorbjörgu Kristjánsdóttur og Thor Jensen.

lokaskref í sjálfstæðisbaráttu, lýðveldisstofnun, mótun utanríkisstefnu lýðveldisins, varnarmál, útfærslu landhelginnar, atvinnuuppbyggingu eftir stríð eða frjálsræðisbrún í efnahagsmálum. Um þetta allt er mikil og merk saga. En þetta er ekki umræðuefni mitt hér, heldur maðurinn sjálfur, Ólafur Thors, eins og hann kom mér fyrir sjónir.

Ég sé fyrir mér mikilmennið Ólaf Thors. Slíkum mönnum er skipað til öndvegis. Ég man að eitt sinn í góðum fagnaði sátum við þrjú flokksmenn saman við borð með Ólafi. Einn viðstadda sagði þá: Ólafur, þú ert mestur Íslendinga á þessari öld, þú ert meiri en Hannes Hafstein. Ég minnst lengi viðbragða Ólafs. Hann brást ævareidur við og skammaði ótæpilega þann sem svo mælti. Þetta sýndi mér það eitt, hve mikill Ólafur var. Og þá er mér í minni annað atvik. Í hófi í Ráðherrabústaðnum tók Ólafur allt í einu í handlegg mér, leiddi mig á tiltekinn stað og sagði: Hér hitti ég Hannes Hafstein í fyrsta sinn, hér tók hann í höndina á mér.

Þannig er Ólafur Thors ógleymanlegur í einu og öllu. Nú heyrir hann frantiðinni til.

Þorvaldur Garðar Kristjánsson